

Ako ďalej s vyučovaním dejepisu

Ladislav Kováč

Pri modernizácii nášho školstva sa kladie akcent na výučbu predmetov exaktného charakteru. Aké miesto, by podľa Vás, pán docent, malo mať vyučovanie dejepisu (i v porovnaní s minulosťou) na školách dnes? Nebude opäť iba popoluškou, jedným z „trpených predmetov“?

Nepovedal by som že sa dnes, pri našej snahe o nápravu nášho školstva, kladie akcent na výučbu predmetov exaktného charakteru. Na všetkých stupňoch škôl, od základných po vysoké, chceme zvýšiť podiel a váhu humanitných predmetov. Zavádzame estetickú výchovu, mravnú výchovu, dejiny umenia, do škôl sa vracia výučba filozofie, psychológie a logiky. Je preto pochopiteľné, že aj dejepisu by sme chceli vrátiť jeho dôležité poslanie. Veď popri občianskej náuke bol vari druhým vyučovacím predmetom najviac zneužívaných počas štyridsať rokov komunistického režimu: falošný výklad dejín mal dokazovať dejinnú nevyhnutnosť a opodstatnenosť komunizmu, zatajovať jeho zločiny, potvrdzovať jeho primitívnu ideológiu triedneho boja, rozhodujúcej úlohy výroby ako „základne“ a bezvýznamnosť a odvoditeľnosť duchovnej sféry ako „nadstavby“. Dejepis nebol „trpeným predmetom“, bol predmetom, ktorý sa žiakom protivil – mladí ľudia, zdá sa mi, majú v sebe zabudovaný biologický mechanizmus, ktorý im umožňuje rozpoznávať lož a pokrytectvo a odmietajú ich; to je ten istý mechanizmus, ktorý ich ženie k tomu, aby túžili po múdrosti a pravde a vážili si tých učiteľov, ktorí im k múdrosti a pravde ukazujú cestu.

Vedecký smer, ktorý v našej biológii rozpracúvame, sa nazýva kognitívna biológia. Vychádza z presvedčenia, že celá biologická evolúcia je vývojom poznania a že všetky organizmy, od baktérie po človeka, sú poznávacími systémami. Celý život je vlastne jedno obrovské poznávacie zariadenie. Prvé, najjednoduchšie organizmy, ktoré sa na našej Zemi objavili pred viac ako tromi miliardami rokov, poznali zo sveta veľmi málo – niekoľko druhov chemických látok, od ktorých záležalo ich prežitie, viac nič. V biologickej evolúcii poznanie sveta organizmami sa stále rozširovalo, takže evolúcia má progresívny charakter. Človekom biologická evolúcia zatiaľ vrcholí. Práve u nášho druhu objavil sa po prvý raz v dejinách života nový druh evolúcie, kultúrna evolúcia. Je pokračovaním biologickej evolúcie, no je oveľa rýchlejšia. Kultúrna evolúcia je však naďalej, tak ako biologická evolúcia, progresívna – je rastom poznania. V optike kognitívnej biológie sú preto dejiny civilizácie – to, čo by malo byť skutočným predmetom dejepisu – progresívnym procesom stále sa rozširujúceho poznania. Preto sa mi zdá – ale nechcel by som, pochopiteľne, svoj názor vnucovať iným – že výučba dejepisu by mala byť predovšetkým výučbou dejín kultúry, dramatickým líčením toho, ako človek vo svojich dejinách tápavo a za cenu veľkých obetí, ale nezadržateľne, zmenšuje priestor vlastnej nevedomosti a bludov – a tým aj priestor pre iracionálnosť individuálneho a sociálneho správania – a rozširujúce sa poznanie mu otvára možnosť rozumne usporiadať život celej spoločnosti.

Z tohto hľadiska je vedecké poznávanie len čiastkovou súčasťou univerzálneho poznávania, ako ho predstavuje celý civilizačný rozvoj. Práve preto by sa aj exaktné predmety mali vyučovať v historickej perspektíve. Mladým ľuďom treba vysvetliť, že ani vo fyzike alebo chémii sa im nepredkladajú nemenné, definitívne, večné pravdy, ale len súčasný stav poznania. Treba im predkladať „dejepis pojmov“, vyložiť vývoj vednej disciplíny od jej začiatkov; neustálym zdôrazňovaním časovej podmienenosti a nehotovosti každého, i toho

najnovšieho poznania, viesť ich k tolerancii, no najmä k túžbe osobne sa podieľať na ďalšom raste kolektívneho poznania sveta.

Kognitívna biológia nás teda oprávňuje povedať, že dejepis by mal prenikať všetkými vyučovými predmetmi. História v takomto širokom chápaní je celkom iste učiteľkou života. Verím však, že i dejepis v tom svojom užšom, bežnom zmysle slova môže byť účinným učiteľom životnej múdrosti práve tým, že nám bude ukazovať, ako celý kultúrny vývoj ľudstva je nezadržateľným pokrokom, cestou z tmy neznalosti ku svetlu poznania. Že nás presvedčí, že sme stále ešte v polotme, preto musíme veľa hľadať, vážiť si hľadajúcich a vytvárať priestor preto, aby mohlo vedľa seba koexistovať čo najviac teórií, čo najviac pokusov posunúť naše poznanie dopredu.